

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Микитів Галини Володимирівни

“Феноменологічна концептуалізація

архетипної символіки в масмедійному тексті”,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій

У нинішніх наукових дослідженнях із соціальних комунікацій значна увага приділяється сучасним соціально-комунікаційним технологіям, новим можливостям, які вони створюють, та ризикам і небезпекам, до яких вони призводять. Звісно, всім хочеться йти в ногу з часом і відстежувати найсвіжіші та найцікавіші технологічні новинки. Проте комунікація в соціумі не може відбуватися без участі людини, якій у комунікаційному процесі відводиться роль комуніканта / комуніката. І хоч в назві дисертації Г.В. Микитів «Феноменологічна концептуалізація архетипної символіки в масмедійному тексті» одразу не проглядається особистість комуніканта, проте архетипна символіка як об'єкт дослідження передбачає обов'язкову його наявність. З огляду на сказане вище, термінологічна тріада – «архетип», «символ», «образ» – має місце в дослідженнях з теорії соціальних комунікацій, хоча водночас і межує з філологічною та філософською науковою цариною.

Так, в Україні як дослідник архетипів української національної свідомості відомий Володимир Дмитрович Буряк, трудовий і творчий шлях якого пов'язаний саме з Дніпровським національним університетом імені Олеся Гончара, у спеціалізованій вченій раді якого має честь захищатися дисертація пані Галини. Саме з дисертаційної праці Володимира Буряка «Фольклорне, художнє та публіцистичне мислення у контексті інтелектуально-образної еволюції. (Форми і методи вираження інформації у

творчій свідомості етносу)», яка була захищена 9 червня 2003 року з двох, на перших погляд, далеких і, як тоді здавалося, майже непок'єднаних спеціальностей, – 10.01.07 – фольклористика та 10.01.08 – журналістика тягнеться традиція, що добре вписалася в паспорт спеціальності нинішньої теорії соціальних комунікацій.

Тож недаремно ми почали мову з нового й сучасного: та наукова ідея, що 18 років тому далеко не всіма науковцями була однозначно схвально сприйнята і якимось не дуже вписувалася в українську наукову царину в межах філологічної галузі, на сьогодні в галузі соціальних комунікацій має своїх вже відомих в науковому колі дослідників, як М. Бутиріна, Л. Хавкіна. При цьому варто відзначити, що архетипні символи в сучасних медіатекстах, присвячених висвітленню воєнних дій на Сході України, ще не були об'єктом аналізу в жодному дисертаційному дослідженні із соціальних комунікацій, що й підтверджує актуальність обраної Г.В. Микитів теми.

Тож дисертаційна робота Галини Володимирівни Микитів розкриває особливості феноменологічної концептуалізації архетипної символіки в масмедійному тексті на прикладі матеріалів про військові дії на Сході України, що логічно вписується в наукову комплексну тему кафедри журналістики Запорізького національного університету «Масова інформаційна діяльність як творчість» (номер державної реєстрації 0116U004851).

Проблема, мета й завдання, заявлені в роботі, сформували новизну висновків і наукових положень. Переконливою є наукова новизна одержаних результатів: Г.В. Микитів вперше в теорії соціальних комунікацій експлікувала положення когнітивно-ономасіологічного підходу до дослідження явищ та процесів дійсності шляхом аналізу архетипної символіки як їх сутності, що виражена мовними засобами; запропонувала розглядати об'єкт дослідження як когнітивно-ономасіологічний феномен позначення сутності сучасних суспільно значущих подій (воєнних дій на Сході України), що зафіксовані за допомогою національно маркованих

мовних одиниць з огляду на їх етнокультурні смисли в новинному контенті сучасних масмедійних текстів; встановила, що архетипний символ набуває експліцитного вираження в медійному просторі через розширення, окремішність, трансформацію та модифікацію спочатку архетипної схеми, а потім прообразної концептуальної схеми шляхом різних лінгвокогнітивних операцій і методологій, які формують множинність вербальних народнопоетичних образів; визначила особливості архетипного символу в медіатексті; визначила сучасні етнокультурні образи-символи, які формують уявлення агентів про соціально-комунікативну взаємодію щодо сутності соціокультурного сенсу сучасних процесів в Україні, зокрема: Донбас, вогонь, зброя, захисник (побратим, український воїн), ворог (окупант, агресор, противник, нападник, сепаратист), перемир'я, тиша.

Цінність викладеного матеріалу, достовірність висновків засвідчує вміле та доречне використання методологічного інструментарію для максимально повного висвітлення предмета й увиразнення наукової концепції. Основними методами проведеного Г.В. Микитів дослідження названо структурно-функціональний, компонентний, семантичний і трансформаційний аналіз, а також метод опитування й аналіз та інтерпретація результатів проведеного опитування.

Практичне значення одержаних результатів віддзеркалює три сфери їх застосування – науково-дослідну діяльність, освітній процес, про впровадження в який свідчать відповідні довідки, та масмедійну діяльність, тобто практичну діяльність саме тих журналістів, які висвітлюють воєнні дії на Сході України.

Основні результати дослідження викладено в 19 друкованих працях, з яких: 5 статей в наукових фахових виданнях України та в інших періодичних наукових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз, 3 статті в зарубіжних періодичних наукових виданнях (у т. ч. 1 у виданні, включеному до наукометричної бази Scopus), 3 статті в інших наукових виданнях і 8 матеріалів конференцій.

Зміст автореферату й основних положень дисертації є ідентичними: усі наукові положення та висновки, представлені в авторефераті, детально розкриті в дисертації.

Дисертація Г.В. Микитів добре структурована, систематизована з послідовно викладеним матеріалом, що зумовлено продуманим підходом до вивчення обраної джерельної бази. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі “Теоретико-методологічна парадигма дослідження символу в класичній та сучасній науковій думці” вивчене питання концептуалізації символу як епістемологічного феномена, розглянуті підходи до класифікації символу, а також його функції, зокрема з’ясовано, що основною функцією символу з формально-семантичного погляду є репрезентативна (функція означування референта денотатом). Водночас відзначені такі функції: гносеологічна, що відображає пізнання ідейного боку предметного світу та усвідомлення смислу у видимому, суті в явищах; комунікативна (інформаційно-комунікативна), що дає можливість реципієнту розпізнати символ і прочитати його. У третьому підрозділі прописана методологія та методи дослідження символу та архетипного символу як явища соціокомунікаційної концептосфери.

На особливу увагу заслуговують результати опитування, подані наприкінці цього розділу. Як зазначає авторка, онлайн-анкетування здобувачів освіти спеціальності 061 «Журналістика» Запорізького національного університету було проведене з метою з’ясування особливостей сприйняття та ефективності застосування семантико-стильових, архітектонічних ознак етнокультурних архетипних символів, зокрема таких, як «війни», «Донбасу», «тиші», «вогню» та «захисника». Нашу увагу привернули такі отримані результати: перші два архетипні символи дають перехресні результати: образ війни у більшості респондентів асоціюється з образом Донбасу, а образ Донбасу – таки з війною. З наукового погляду, такі дані підтверджують достовірність проведеного дослідження. Впадає в око

опінієтворчий аспект таких архетипних образів, як «захисник» – «український військовослужбовець», «ворог» – «російські окупаційні війська», «вогонь» – «воєнні дії», «припинення вогню» – «перемир'я», які можуть бути дуже корисні в подальших наукових дослідженнях.

У другому розділі “Символ і суміжні категорії: диференціація та кореляція понять” висвітлено зміст таких ключових понять дослідження, як «символ», «архетип», «архетипний символ»; синтезовано наявні в теоретичному дискурсі різновекторні думки щодо проблеми дослідження символу серед таких суміжних категорій, як «концепт», «масмедійний концепт», «образ»; проаналізовані підходи до диференціації символу і знака, стереотипа та коду (соціокоду); схарактеризовано зв'язок символу з міфом і міфологемою, зокрема акцентовано на тому, що міфологема, як і символ, відображає дійсність узагальнено, подаючи її у вигляді сюжетів, чуттєво-конкретних персоніфікацій, образів.

У третьому розділі “Архетипний символ як комунікаційний інструмент феноменологічної концептуалізації контенту сучасного новинного медіатексту” проаналізовано: 1) стильові стратегії формотворення архетипної символіки («Донбас», «війна», «зброя», «тиша», «захисник», «ворог»); 2) символічні образи, які вступають у гіперо-гіпонімічні відношення в новинних медіатекстах, зокрема за такими критеріями: семантика, структура (одно- чи багатокомпонентність), ступінь ієрархії, вид семантичного поля (ланцюгове, радіальне, радіально-ланцюгове); 3) символічну функцію архетипного образу, що виявляється під час зіткнення протилежностей (образам-символам «українські військовослужбовці», «захисник», «оборонець», «побратим» протиставляються образи «російські найманці», «російсько-окупаційні війська», «ворог», «нападник», «агресор», «противник», «сепаратист», які архетипізуються в утворення зі «спонукальною психічною енергією» (за К. Юнгом), а це дає змогу свідомості наділяти їх символічною інтерпретацією й водночас ускладнює або видозмінює свідомі наміри споживачів інформації»).

У четвертому розділі «Парадигмальні трансформації етнокультурного архетипного символу в масмедійних текстах» доводиться, що в сучасних медіатекстах архетипний символ ґрунтується на живому спогляданні дійсності, щодо якої стає специфічним її відображенням. Крім того, схарактеризовано символічний етноархетип як засіб відображення світосприйняття і світобачення українського народу, який є актуальним під час висвітлення воєнних дій на Сході України.

Варто відзначити, що загальні висновки корелюють із поставленими у вступі завданнями дослідження, що відповідає вимогам до наукових праць. Наведені додатки допомагають зрозуміти глибину проведеного опитування щодо розуміння архетипних символів як комунікаційного інструменту феноменологічної концептуалізації в новинному контенті масмедійних текстів про воєнні дії на Сході України у вигляді анкетування.

Водночас потрібно висловити низку зауважень та побажань, що мають рекомендаційний характер.

1. Попри безсумнівно міждисциплінарний характер дослідження, що природно вписується в теорію соціальних комунікацій, в окремих місцях дисертаційної роботи впадає в око тяжіння авторки до глибокого філологічного занурення, забуваючи про необхідний акцент на соціальнокомунікаційній природі об'єкту дослідження, як це спостерігаємо в останньому абзаці формулювання методології дослідження: «Завданням феноменології в цій роботі є надання адекватного опису суспільно вагомих подій, що формують історичну пам'ять суспільства в певних етнокультурних архетипних символах, застосування на противагу емпіризму ономасіології та семіотики для пояснення значення дескриптивної лінгвістики у створенні уявлення щодо сутності подій через архетипну символіку» (с. 22–23). У цьому твердженні варто було б уточнити, що йдеться не про феноменологію як напрям філософії, а про феноменологічний підхід до вивчення новин.

2. В об'єкті дослідження зазначено, що архетипні символи вивчаються саме «в новинному контенті масмедійних текстів про воєнні дії на Сході

України» (с. 21). Таке широке формулювання передбачає використання як загальноукраїнських, так і регіональних джерел дослідження, проте в першому пункті емпіричної бази прописані лише загальноукраїнські джерела. Тож постає питання про дослідження Г.В. Микитів регіональних матеріалів цієї тематики, а також пояснення, чому саме обрана лише одна сторінка соціальної мережі Фейсбук, адже дослідження передбачає використання порівняльного методу.

3. У висновках авторка цілком доречно підсумовує, що «У сучасних новинних медіатекстах при висвітленні подій на Сході України архетипні образи-символи використовують не на рівні колективного позасвідомого, а як усвідомлене втілення імплікаційних ознак архетипу у творенні текстового конструкту» (с. 198). Проте в нас викликає запитання та наводить на роздуми таке твердження авторки: «Вдале поєднання емоційного фону зображуваних подій з експресією символічних образів Донбасу, війни, ворога, зброї тощо створює сукупність особистих переживань читача, що наділяє журналістський твір додатковою переконливістю і силою впливу» (с. 198). З огляду на те, що об'єкт дослідження Г.В. Микитів – новинні тексти, а не журналістські твори загалом, дискусійним є питання про те, чи потрібні новинам «переконливість і сила впливу».

4. Варто також зауважити з приводу того, що хоча автореферат дисертації достатньо повно розкриває основні положення роботи та відповідає її структурі й змісту, проте не подає кількісні результати проведеного здобувачкою опитування.

5. Насамкінець потрібно зауважити, що на основі проведеного глибокого дослідження архетипного символу як комунікаційного інструменту феноменологічної концептуалізації суспільно значущих подій (воєнних дій на Сході України) у новинному контенті сучасних масмедійних текстів варто було б дати відповідні рекомендації журналістам, які висвітлюють в новинах події, що відбуваються на Сході України. Такі рекомендації сприяли б зміцненню практичного значення дисертаційної роботи Г.В. Микитів та стали б у пригоді журналістам-практикам.

Водночас варто зазначити, що сформульовані вище зауваження жодним чином не впливають на нашу оцінку дослідження, проведеного Г.В. Микитів. Дисертація Галини Володимирівни Микитів на тему “Феноменологічна концептуалізація архетипної символіки в масмедійному тексті” є завершеною працею, у якій отримано нові, науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв’язують важливе для галузі соціальних комунікацій наукове завдання – визначити роль архетипного символу як комунікаційного інструменту феноменологічної концептуалізації суспільно значущих подій (воєнних дій на Сході України) у новинному контенті сучасних масмедійних текстів; відповідає спеціальності 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій, профілю спеціалізованої вченої ради та вимогам п. 9, 11, 12, 13 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМУ № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016, № 943 від 20.11.2019 та № 607 від 15.07.2020), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка Галина Володимирівна Микитів заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій.

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,

професор кафедри кіно- і телемистецтва

Інституту журналістики Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

Л.Г. Пономаренко

Відомо за
Відомо за
Кафедра
14.09.2021

